

Алла РОМАНЧЕНКО,

orcid.org/ 0000-0001-6870-2429

доктор філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

(Одеса, Україна) *apromanchenko@ukr.net*

ФРАЗЕОСФЕРА ЕЛІТАРНОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕТРА СОРОКИ: ЕТНОКУЛЬТУРНЕ ТА ОСОБИСТІСНЕ

Наукову кваліфікацію постаті Петра Сороки здійснено завдяки опису одного зі складників лінгвокогнітивного рівня структурної організації мовної особистості – фразеологічних одиниць. Зазначені одиниці широко відбивають етнокультурні коди українців.

Метою розвідки є з'ясування культурних кодів, вербалізованих за допомогою стійких одиниць, які формують фразеосферу елітарної мовної особистості. Джерельною базою послужила книга «Застиглий вогонь». Фактична база становить 100 фразеологічних одиниць. Об'єктом пропонованої статті є фразеологічні одиниці, а предметом – культурні коди, репрезентовані у стійких сполуках як засіб віддзеркалення етнічного та особистого у світоглядній концепції Петра Сороки.

Фразеологічні одиниці, які належать до продуктивних елементів мовної особистості, відбивають особистісне та національне у світогляді творчої людини. Фразеосфера Петра Сороки охоплює різноманітні культурні коди, що мотивовано авторськими переконаннями, жанром, у якому працює письменник, висвітлюваною тематикою та внутрішнім станом діариста. Етнокод потрактовано як закріплені за певним фрагментом дійсності уявлення, релевантні для етнокультурної спільноти.

У досліджуваній книзі переважають монокодові фразеоетномоделі. Також витлумачено полікодові фразеоетномоделі. Акцентовано на фразеологічних моделях, де відбувається перекодованість. Із-поміж актуальних у денниковій прозі П. Сороки продуктивними є соматичний, сенсорний, предметний, природний, духовний, інтелектуальний, мистецький культурні коди. Кожен із них репрезентує певні різновиди й виражає власне етнокультурні або ж переосмислені автором коди.

Наголошено, що індивідуальний компонент убудовується в етнічне завдяки певному розширенню фразеологічних одиниць та авторському коментарю. Зафіксовано три способи формування фразеосфери Петра Сороки: особистісне повністю накладається на етнокультурне; етнічне доповнює етнічне; етнічне переосмислюється. Це маніфестує глибоке закорінення творчої натури в народне світобачення, а також демонструє специфіку лінгвалізації етнокультурного простору митця.

Ключові слова: *фразеологічна одиниця, етнокультурний код, фразеоетномоделі, вербалізатор.*

Alla ROMANCHENKO,

orcid.org/ 0000-0001-6870-2429

Doctor of Philology, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Language

Odesa I. I. Mechnikov National University

(Odesa, Ukraine) *apromanchenko@ukr.net*

PHRASEOSPHERE OF PETRO SOROKA'S ELITIST LINGUISTIC PERSONALITY: ETHNOCULTURAL AND INDIVIDUAL

The scientific qualification of the figure of Petro Soroka is carried out in consequence of the description of one of the components of the linguocognitive level of the structural organization of linguistic personality – phraseological units. These units widely reflect ethnocultural codes of Ukrainians.

The purpose of this research is to elucidate the cultural codes verbalized with the help of sustainable combinations that form the phraseosphere of an elitist linguistic personality. The book “Frozen Fire” was a source base. The actual base is 100 phraseological units. The object of the article is phraseological units, and the subject is cultural codes, represented in sustainable combinations as a means of reflecting ethnic and personal in the worldview of Petro Soroka.

Phraseological units that belong to the productive elements of linguistic personality reflect the personal and national in the worldview of the creative person. Petro Soroka's phraseosphere encompasses a variety of cultural codes, it's motivated by the author's beliefs, the genre in which the writer works, the topics covered and the inner state of the diarist. The ethnocode is interpreted as ideas fixed for a certain fragment of reality, relevant to the ethnocultural community.

The monocode phraseoethnomodels are dominating in the book under study. Polycode phraseomodels are also interpreted. Somatic, sensory, subjective, natural, spiritual, intellectual and artistic cultural codes are productive. Each of them represents certain varieties and expresses the actual ethnocultural codes or codes reinterpreted by the author.

It is emphasized that the individual component is built into the ethnic due to the expansion of phraseological units and the author's commentary. There are three ways of forming the phraseosphere of Petro Soroka: personal is completely superimposed on ethnocultural; personal complements ethnic; ethnic is being rethought. This manifests the deep rooting of the creative nature in the folk worldview, as well as demonstrates the specifics of the linguization of the ethnocultural space of the artist.

Key words: *Phraseological unit, ethnocultural code, phraseomodels, verbalizer.*

Постановка проблеми. Петро Сорока – український письменник, літературознавець, редактор, видавець, член Національної спілки письменників України, член журі Міжнародної літературної премії імені Г. Сковороди. Він був головним редактором журналу, альманаху, газети («Сова», «Курінь», «Дзвони Лемківщини»). Митець нагороджений багатьма літературно-мистецькими та літературними преміями різних рівнів: «Слово України», «Триумф» імені М. Гоголя, імені В. Сосюри, Братів Лепких, імені Р. Федоріва, імені П. Куліша, І. Блажкевич, М. Коцюбинського, Г. Сковороди «Сад божественних пісень» тощо, а також медаллю І. Мазепи. Він є автором прозових і поетичних творів, денників, монографій. Окремі твори перекладено англійською, французькою, чеською, російською мовами.

Денники письменника по суті є щоденниками, які він писав і публікував щороку. Вийшло у світ 15 денників. Автор зізнався, що він не веде традиційних щоденникових записів, а створює денникову прозу, а його літературний щоденний чи не єдиний в Україні (Сорока, 2007: 142) Такі відомі українські майстри слова, як О. Вільчинський, М. Жулинський, В. Міняйло, Ю. Мушкетик, відгукувались про денники П. Сороки як про літературу високого штибу, небувале явище в українській літературі. Як зауважував сам автор, він вів щоденники з перших кроків у літературі, але наважився їх опублікувати вперше лише у 2000 році «Денники» П. Сороки є модифікацією жанру щоденника, це ліро-філософська документалістика, оскільки в них подано філософські роздуми автора про сенс життя і творчості, однак відсутня хронологічна структурованість.

Аналіз досліджень. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики охоплюють аспекти, тісно пов'язані не так із системою мови, як з осмисленням антропоцентричного виміру мови, потрактуванням людини як свідомого носія мови й культури. Про зв'язок мови, культури й особистості вчені розмірковують здавна, зокрема такі, як: Я. Грімм, Ф. Буслаєв, О. Афанасьєв, І. Гердер, В. фон Гумбольдт, Г. Штейнталь, Г. Пауль, О. Потебня, Е. Сепір та Б. Ворф, І. Огієнко, й інші. Ф. Бацевич наголошує, що мовна особистість формується в певних соціальних, етнічних та мовно-культурних умовах, де провідну роль відіграють

соціоетнічні та культуромовні чинники (Бацевич, 2018: 11]. Визначають різну кількість культурних кодів: В. Красних – 6, Ф. Бацевич – 4, а І. Гарбера – 16 основних однокодових кодів культури (на матеріалі фразеології східностепових українських говірок) (Гарбера, 2018: 86).

Елітарна мовна особистість як предмет дослідження цікавила таких науковців, як А. Ашева, В. Дружиніна, А. Загнітко, Т. Кочеткова, С. Виноградов, О. Ворожбитова, О. Дмитрієва, С. Ігнат'єва, Г. Інфантова, І. Карабулатова, Ю. Караулов, Г. Кур'янович, М. Лаппо, Є. Санченко, О. Сиротиніна, Й. Стернін, та інших, які визначають ознаки, притаманні непересічній МО, аналізують конкретні особистості, опрацьовують типи мовленнєвої культури в проєкції на мовну особистість, про що детально йдеться в (Романченко, 2019: 121–128).

Для репрезентації елітарної мовної особистості у щоденниковому дискурсі ми вже звертались до постаті Петра Сороки, зокрема простежуючи за використанням ним метафор, фразеологізмів та афоризмів з огляду на специфіку лінгвокогнітивного рівня письменника (Романченко, 2019: 154–157). Матеріалом дослідження тоді послуговувалася книга «Знак серця» (Сорока, 2009).

Мета статті – з'ясувати культурні коди, вербалізованих за допомогою стійких одиниць, які формують фразеосферу елітарної мовної особистості. **Джерельною базою** послуговувалася книга «Застиглий вогонь» (Сорока, 2007). **Фактична база** становить 100 фразеологічних одиниць, зафіксованих методом суцільної вибірки. **Об'єктом** пропонованої статті є фразеологічні одиниці, а **предметом** – культурні коди, репрезентовані у стійких сполуках як засіб віддзеркалення етнічного та особистого у світоглядній концепції Петра Сороки.

Виклад основного матеріалу. Коди культури є ментальними прообразами, семіотичною реалізацією архетипів свідомості. О. Селіванова витлумачує код культури як базове поняття мовно-культурної компетенції, лінгвокультурологічне поле у знаковій системі мови (Селіванова, 2008: 299). І. Гарбера потрактує його як репрезентовану етномаркованими мовними одиницями вторинну знакову систему, котра структурує, категоризує й оцінює мате-

ріальний та духовний світи людини (Гарбера, 2018: 81–82).

Фразеосфера Петра Сороки охоплює різноманітні культурні коди, що, безумовно, мотивовано авторськими переконаннями, жанром, у якому працює письменник, висвітлюваною тематикою та внутрішнім станом діариста. Переважають монокодові фразеотномоделі. Из-поміж зафіксованих у денниковій прозі П. Сороки найпродуктивнішими є соматичний, сенсорний, предметний, природний, духовний, інтелектуальний, мистецький культурні коди.

Зауважимо, що етнокод – закріплені за певним фрагментом дійсності уявлення, релевантні для етнокультурної спільноти, марковані різними одиницями мови (Мисик, 2018: 171), зокрема, і фразеологізмами. Детально розглянемо поширені етнокоди, репрезентовані в денниковій прозі П. Сороки. Номінаційні процеси у сфері соматизмів є надзначущими в антропометричній фразеологічній парадигмі. Соматизми – репрезентанти партонімних відношень концепту *людина*, що зумовлено усвідомленням функційної окремоті частин тіла людини та відображеної в мові наївно-анатомічної картини світу (Селіванова, 2004: 83). Соматичний культурний код (тут і далі вказуємо кількість зафіксованих фразеологізмів – 21) активує лексеми на позначення частин людського тіла. Стіїкі сполуки з компонентом-соматизмом формують фразеосемантичні поля, котрі ґрунтуються на семантиці їхніх конститuentів. Найчастіше залучуваними Петром Сорокою виявились фразеологічні одиниці, які об'єктивують реалії, пов'язані з руками, очима, ногами, головою. Руки є індикатором різноманітних вимірів концепту *людина*.

Для вербалізації просторових параметрів діарист обирає ті, що мають сему «близько», наприклад: *Тулиться вона на сусідній вулиці, їй нам до неї рукою подати* (Сорока, 2007: 32); *Зрозуміло, що вони мусять бути під рукою, щоб звертатись до них знову і знову* (Сорока, 2007: 147); *За силуетами багатоповітрянок видно поля й пагорби в темносизих снігах, ближні села, до яких подати рукою, далекі небосхили, де призахідне сонце розливає рожеві барви* (Сорока, 2007: 50). Локативна характеристика важлива щодо розташування церкви, села, книги, що, власне, є вкрай важливим для П. Сороки. Необхідність цих ключових для нього об'єктів «прозирає» в усіх денниках.

Власний або чужий емоційний чи фізичний стан письменник теж відтворює соматичними фразеологічними одиницями: *Все валиться з рук* (Сорока, 2007: 56); *І якщо книга такого високого рівня не стає предметом критичних обговорень, літературознавчих студій, просто відгуків і рецензій, тут*

залишається тільки руками розвести (Сорока, 2007: 132); *Однак руки не доходили, вона якось вислизала з мого поля зору* (Сорока, 2007: 137); *Випускаючи у світ літературні денники, я ніби простягаю руку багатьом письменникам, яких люблю, цінюю й перечитую* (Сорока, 2007: 208); *Я забрав його (собаку – А. Р.) в баби Марії, коли її син наклав на себе руки* (Сорока, 2007: 47).

До монокодових фразеологізмів уналежнюємо й ті, складником яких є два соматизми, котрі разом дають квантитативну характеристику, наприклад: *Самовідданих читачів у селі було небагато – можна перелічити на пальцях однієї руки* (Сорока, 2007: 19). *А таких, яким до вподоби «мозаїка», фрагментарність, завжди було обмаль, і нині їх можна перелічити на пальцях руки* (Сорока, 2007: 210).

Квалітативна семантика абстрактних понять реалізується завдяки використанню фразеологізмів, складником яких є партонім *долоня*: *Але навіть ця моя мізерна хитрість уся як на долоні* (Сорока, 2007: 144); *Бачу як на долоні – лукавство, підступність, нещирість, фальшиві лестощі* (Сорока, 2007: 55). Фразеологічні одиниці, центром яких є лексема *око/очі*, формують кваліфікативну характеристику природних явищ (неба, місяця): *Світ у таку пору особливий, і від неба очей не відвести* (Сорока, 2007: 47); *Тільки біла пір'їнка місяця робиться ще білішою (не відірвеш очей) <...>* (Сорока, 2007: 67).

Мисленнєві процеси пов'язані із соматизмом *голова*, що підтверджується таким прикладом: *Насправді й у нас є коло людей, які розуміють, де високе мистецтво, де середня література, а де ширвжиток, і є читацький загал, який цим не переймається, не сушить собі голови* (Сорока, 2007: 147). Інші частини голови, зокрема зуби, щоки, указують на мовленнєву діяльність людини, її незадоволений вигляд, наприклад: *Дік відкрив око і враз весь напружився, але я шепнув крізь зуби: «Замри!»* (Сорока, 2007: 11); *Спробуй пожартувати, покинути над ними навіть найневиннішим чином – образяться й надмуть щоки* (Сорока, 2007: 224).

Рух, становлення людини пов'язують із соматизмами *нога, п'ята*: *Вісім років він наступає мені на п'яти, жалить, як змія, несподівано й підступно в будь-яку пору дня чи ночі, не дає мені забути, що він – моя тінь і разом з ним назирці за мною ходить смерть* (Сорока, 2007: 65); *Уже повиростали діти моїх однолітків і народили своїх дітей, і вже ці діти зіп'ялись на ноги, нагадуючи мені друзів, із якими я виростав* (Сорока, 2007: 65).

Таким чином, соматичний код у фразеосфері П. Сороки насамперед об'єктивується у стійких сполуках, складником яких є лексема *рука*, яка актуалізує семантику локативності та емоційного стану.

Основним вербалізатором аксіологічного коду (16) діариста є лексема *жаль*: **На жаль**, українською мовою Б. Поттер ще не перекладена, а російською вийшло лише кілька казок (Сорока, 2007: 143); **На жаль**, це усвідомлюють одиниці (Сорока, 2007: 154); **На жаль**, у нас дивляться на талант не як на скарб, а як на буденну, часто нікому не потрібну річ (Сорока, 2007: 159); **На жаль**, за життя він не дочекався навіть мінімального визнання (Сорока, 2007: 211); **На жаль**, дев'яносто відсотків сучасної української літератури – це імітація почуттів (Сорока, 2007: 223); Великі майстри не займаються піаром і розкруткою, це чуже їм, вони працюють і, **на жаль**, дуже часто до самої смерті перебувають у затишні (Сорока, 2007: 220). Жаль є негативною емоцією, яка переважає у стійких сполуках літературного денника «Застиглий вогонь», що акцентує на вболіваннях автора за долю української літератури.

Лексема *враження* набуває в денниках позитивного (*А це він сухопарий аж зашкелетаний, трохи куцуватий, із розкошланим волоссям, перев'язаним ззаду, густобровий, справляє враження людини вольової й водночас беззахисної, примітної мужньою невродою* (Сорока, 2007: 233–234); *Його «Чорні вогні» справили на мене сильне враження* (Сорока, 2007: 151)) або негативного забарвлення (*За все життя прочитав дві-три його книги, котрі не справили жодного враження, навіть уславлена «Керрі»* (Сорока, 2007: 201)), відповідно відбиваючи ті чи ті емоції, ставлення до колег, їхньої творчості. Компонент *увага* функціонує швидше як індикатор байдужості/небайдужості: *Її обличчя було повне іронії й сарказму, та я не звертав уваги* (Сорока, 2007: 60); *Правда, сьогодні критики й літературознавці на таке письмо ще мало звертають увагу, вперто відтісняють його на маргінес літературного життя, кпинять із письменників християнського світовідчуття, як начебто відсталих, малоцікавих і сіроштанних провінціалів* (Сорока, 2007: 132).

Частина фразеологізмів із компонентом *око*, на нашу думку, крім соматичного коду, об'єктивує й сенсорний код, оскільки вказує на оцінку чогось завдяки зоровій діяльності, перебуваючи в зоні перетину етнокультурних кодів. Лексема ж *погляд* ілюструє суто сенсорний код, наприклад: *Так хвилюють навколишні краєвиди, і здається, куди не кинь поглядом – готова картина, тільки перенось на папір* (Сорока, 2007: 161).

Власні чи чужі позитивні емоції, які корелюють зі світоглядом людини, відбивають фразеологічні одиниці з компонентом *дух*: *На щастя, Віктор Міняйло не надломився, не зневірився й не занепа в духом, він продовжує працювати й видавати книжки, хоча давно переступив патріархальний вік* (Сорока, 2007: 132);

Але не здається, не занепадає духом, думає й живе Україною, заради якої колись пішов в ОУН (Сорока, 2007: 217).

Артефактний етнокод ґрунтується на уявленнях про предметний світ (Мисик, 2018: 214). Репрезентований у досліджуваній праці названий код (15) найбільшою мірою об'єктивують лексичні маркери *хрест*, *щит*. Образ хреста – надзвичайно актуальний у денниках письменника: *І якщо ми несемо такий важкий хрест, хоча наші пращури були моральними й порівняно чистими людьми, то яким він буде в наших нащадків* (Сорока, 2007: 60); *Духовний досвід Т. Бордуляка допомагає мені в житті нести без нарікань той хрест, що суджений долею, можливо навіть утримує в реальному видмі життя* (с. 69); *Але хтось же мусить нести й цей хрест – перелопачувати сучасну прозу, бути всеїдним читачем і шукачем нових скарбів* (Сорока, 2007: 127). Він виступає символом призначення, місії П. Сороки. У пізніших працях також фігурує цей образ: *Але якась незвідома сила змушує мене повертатись до рідної літератури й перелопачувати те, що ніким не визнане, виходить мізерними тиражами й навряд чи коли матиме ширший резонанс. Це моя кара й карма. Це мій хрест, покладений на плечі хтосьна-ким і навіщо* (Сорока, 2009: 85). Відповідальність за долю української літератури автор зіставляє зі своїм земним покликанням. Зауважимо, що узуальний фразеологізм *нести хрест* – терпляче переносити страждання, випробування долі (Словник української мови, т. 11, 1980: 139) – щоразу видозмінюється завдяки розширенню та авторському коментуванню й поясненню, тим самим репрезентуючи особистісний складних артефактного коду.

Фразеологізм *підносити на щит* – прославляти, звеличувати (Словник української мови, т. 6, 1975: 463) – залежно від контексту набуває позитивного (рідше) та негативного (частіше) забарвлення, наприклад: *Можливо, колись я пожалію, що виставив їх на щит, але сьогодні вони є свідченням мого захоплення й любові <...>* (Сорока, 2007: 238); *пор. Хіба у нас не підносяться на щит і не відзначаються державними нагородами твори, котрі не мають жодної мистецької цінності?* (Сорока, 2007: 207); *Це твори, настільки далекі від християнства, що церква неодноразово забороняла їх, хоча Коельо й виставляє на щит свій католицизм і навіть удостоївся аудієнції Папи Павла II* (с. 216); *І хизується тим, і виставляє на щит* (Сорока, 2007: 236). Дудка як музичний інструмент переосмислюється і вказує на незалежність від когось, небажання підкорятись, чинити, як інші, наприклад: *Але вчать, вперто дмуть у свої дудки, однак це тільки відтінює справжніх митців* (Сорока, 2007: 199).

Поведінку, буття людини визначають фразеологічні одиниці, індикаторами яких є *торба, штик, граблі* тощо. Наприклад: *Маю певність, із «ЧарДрачем» просунуті читачі відтепер **носитимуться як із писаною торбою**, як носяться із «Зигарком та полузигарком» Івана Величковського ось уже кілька століть* (Сорока, 2007: 232); *Кілька разів спробував пожартувати над Євгеном Дударем і він завжди **сприймав це у штики*** (Сорока, 2007: 224); *Боюсь, бо деяких прогріхів вичавити до кінця не можу, знову і знову **наступаю на все ті ж граблі*** (Сорока, 2007: 233); *Талант Галі Пагутяк теж вартує мільйонів, але вона змагає від безгрошів'я й часто ледве **зводить кінці з кінцями**, як, власне, й інші талановиті письменники – В. Кашка, О. Лешига, а раніше М. Вінграновський та В. Ілля* (Сорока, 2007: 154).

У зону природного коду (6) потрапляють лексеми на позначення довкілля, погоди і природи. Завдяки контексту й поширювачів лексеми *світ* реалізується опозиція *цей/той* як засіб вираження буття: *А може, просто їм захотілось погуляти **білим світом** після нескінченних темних нір <...>* (Сорока, 2007: 13-14); *Але неважко уявити собі, що переживає мишка, вибравшись із темної нори-могили на **білий-білий світ*** (Сорока, 2007: 14); *Баба опирається на костур, лице покрите зморшками, вона вже однією ногою на **тому світі**, а груша так цвіте й пахне, що аж!* (Сорока, 2007: 23).

Стан природи відтворюють фразеологізми з індикаторами, котрі акцентують на погодних умовах: *А до того стояли такі золоті, лагідні й тихі дні, соталося **бабине літо**, багрянili дерева під щедрим сонцем, і нетутешня туга лестилась до серця* (Сорока, 2007: 59) – про погожу погоду; *Місто в білому тумані. Не сизому, а **білому, як сніг*** (Сорока, 2007: 41) – про туманну погоду.

Тісно переплітаються у фразеосфері П. Сороки стійкі сполуки – репрезентанти духовного (*Роман «Талан» якось зачепив більше, **запав у душу** глибше, як і шість малих оповідань* (Сорока, 2007: 147); *Дебютна книжка Марії Шунь «Ми, котрі є» була з тих, що **запам'ятовуються, навіть більше – западають у душу*** (Сорока, 2007: 176); *Бо ж тільки вічне **западає в душу**, те що написане кров'ю, слезою перемите* (Сорока, 2007: 189)), інтелектуального (*Багато таких, що **втрапили здоровий глузд**, намагались вийти за межі реального – й поплачувались* (Сорока, 2007: 43); *Але **здоровий глузд** і потяг людини до краси живе й буде жити* (Сорока, 2007: 192) й мистецького кодів (10) (*Є інтимні речі, думки і вчинки, які мусять залишатись «**за кадром**»* (Сорока, 2007: 141); *Якось **мишина драма** там стоїть* (Сорока, 2007: 13); *Для когось немає значення, що*

*його оточує, й він може працювати навіть на **гноєвищі**, але є люди, для яких навколишня обстановка **грає вирішальну роль*** (Сорока, 2007: 30); *Наважуся стверджувати: роман Віктора Міняйла «Вічний Іван» – книга вічна, тобто така, котра назавжди увійде в **золотий фонд** української, а отже, і світової класики* (Сорока, 2007: 131)), що свідчить про нерозривну їхню єдність, взаємозв'язок, актуальність у світосприйманні.

Окремим різновидом уважаємо випадки, в яких репрезентовано одночасно два індикатори одного й того самого коду, що можемо кваліфікувати як полііндикаторну монокодову систему, наприклад: *Мульким, оспалим поглядом він **міряє** мене з **голови до ніг** й **одводить байдужі очі*** (Сорока, 2007: 48); *Однак уразило й важко пригнітило інше – загальна бідність, що **впадає в око з першого погляду**, вбогі хатки й занедбані обійстя, ніби ми приїхали не в двадцять перше, а у дев'ятнадцяте століття* (Сорока, 2007: 50).

У межах монокодових фразеомоделей письменника спостерігаємо взаємопроникнення й переінтерпретацію кодів – «представлення однієї кодової системи позначень знаками інших», на що вказує О. Селіванова (Селіванова, 2008: 299). Умовне уналежнення розглядуваних кодів ми свідомо здійснювали на основі центральної лексеми, розуміючи, що той чи той код набуває переосмислення у фразеологізмі. Скажімо, в реченні *Доки ще не зовсім розверзло землю, поблудив між дерев, що ніби прокинулись від сну, потім вийшов на **положистий схил** і завмер у зачудуванні – **скільки сягало око** розпросторилося **сине-сине небо**, залите сонцем* (Сорока, 2007: 36) фразеологізм із соматизмом *око* на позначення зорових відчуттів переорієнтовано у просторову кодову систему. Наявна перекодованість і в такому прикладі: *На відміну від більшості критиків і літературознавців, вона прагне писати не тільки про тих, хто має добре ім'я в літературі, чії твори викликають посиленій читацький інтерес, у **полі її зору** перебувають письменники, так би мовити, тихі, непомітні, які живуть у провінційній глибинці і знаходяться на маргінесі літературного життя, але пишуть талановиті книги* (Сорока, 2007: 204), де сенсорний код перетворюється на просторовий.

Як полікодові фразеологічні одиниці (12) розглядаємо ті, що містять лексеми, належні до різних культурних кодів: *Ось так би **йти світ за очі** та йти* (Сорока, 2007: 16); *І якщо вони пишуть про підлих і негідних людей, то чітко виявляють свою авторську позицію, своє ставлення до них, чого немає, на жаль, у творах навіть деяких маститих письменників чи патріархів літератури (**сивина в голову, а біс у ребро**)*

(Сорока, 2007: 188); *Та, дяка Богу, Щербаненка друкують українські й російські журнали, і краще з його доробку вже доступне* (Сорока, 2007: 211), де актуалізовано природний – соматичний, міфологічний – соматичний, акціональний – міфологічний коди.

Індивідуальний компонент умонтовується в етнічне завдяки певним видозмінам фразеологічних одиниць. Здебільшого це розширення та авторський коментар. Не можемо оминати увагою і трансформований письменником афоризм, у якому експліковано антропний та просторовий коди. Етнокультурне наповнюється особистісним сенсом, котре відбиває авторське світосприймання, спостереження за суспільними явищами: *Збите «Геній народжується у провінції, а помирає у столиці» – не для нашого часу. <...> У XXI ст. крилатим має стати вислів «Геній народжується у столиці, а помирає у глибинці»* (Сорока, 2007: 211–212). На нашу думку, особистісне або повністю накладається на етнокультурне, або доповнюється чи переосмислюється, загалом формуючи індивідуальну фразеосферу елітарної мовної особистості

Петра Сороки. Сказане лише підтверджує глибоке закорінення творчої натури в народне світобачення, а також демонструє специфіку лінгвалізації етнокультурного простору митця.

Висновки. Об'єктивовані культурні коди, вербалізовані у фразеологічних одиницях, репрезентовано кількома варіантами: монокодові моделі та полікодові моделі. Серед монокодових вирізняємо моделі з одним маркером чи із двома маркерами. За способом вираження монокодових фразеомоделей функціують стійкі сполуки, де зберігається первинний образ або формується вторинний образ, коли індикатор одного коду переосмислюється й об'єктивує інший. У досліджених денниках ядровими культурними кодами є соматичний, аксіологічний, артефактний, природний, духовний, інтелектуальний, мистецький.

На периферії фразеосфери П. Сороки перебувають інші культурні коди (антропний, локативний, міфологічний, темпоральний, гастронімічний, квантитативний, акціональний), до аналізу яких плануємо звернутись згодом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф., Чернуха В. Комунікативна особистість у сімейному спілкуванні : монографія. Львів : ПАІС, 2018. 260 с.
2. Гарбера І. Концепт *людина* у фразеології східностепових українських говірок : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2018. 195 с.
3. Мисик О. Етнічна основа тропеїчної системи Ігоря Калинця : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 317 с.
4. Романченко А. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти : монографія. Одеса, 2019. 541 с.
5. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) : монографія. Київ–Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
7. Сорока П. Застиглий вогонь. Денники 2006. Тернопіль : Сорока, 2007. 246 с.
8. Сорока П. Знак серця. Тернопіль : Астон, 2009. 248 с.
9. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наук. думка, 1975. Т. 6; 1980. Т. 11.

REFERENCES

1. Batsyevych F., Chernukha V. Komunikatyvna osobystist u simeinomu spilkuванні [Communicative personality in family communication] : monohrafiia. Lviv : PAIS, 2018. 260 p. [in Ukrainian].
2. Harbera I. V. Kontsept liudyna u frazeolohii skhidnostepovykh ukrainskykh hovirok [Concept *human* in the phraseology of east steppe Ukrainian dialects] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Vinnytsia, 2018. 195 p. [in Ukrainian].
3. Mysyk O. A. Etnichna osnova tropeichnoi systemy Ihoria Kalynetsia [Ethnic base of Ihor Kalynets' trope system] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Kyiv, 2018. 317 p. [in Ukrainian].
4. Romanchenko A. P. Elitarna movna osobystist u prostori naukovooho dyskursu: komunikatyvni aspekty [Elitist linguistic personality in the scientific discourse space: communicative aspects] : monohrafiia. Odesa, 2019. 541 p. [in Ukrainian].
5. Selivanova O. O. Narysy z ukrainskoi frazeolohii (psykhokohnityvnyi ta etnokulturnyi aspekty) [Essays on Ukrainian phraseology (psychocognitive and ethnocultural aspects)] : monohrafiia. Kyiv – Cherkasy : Brama, 2004. 276 p. [in Ukrainian].
6. Selivanova O. O. Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Modern linguistics: directions and problems] : pidruchnyk. Poltava : Dovkillia-K, 2008. 712 p.
7. Soroka P. Zastyhlyi vohon. Dennyky 2016 [Frozen fire. Diaries 2016]. Ternopil : Soroka, 2007. 246 p. [in Ukrainian].
8. Soroka P. Znak sertsia [Heart sign]. Ternopil : Aston, 2009. 248 p. [in Ukrainian].
9. Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language] : v 11 t. Kyiv : Nauk. dumka, 1975. T. 6; 1980. T. 11. [in Ukrainian].